

MEGÚJULÓ ISKOLA

Az 1970-es esztendőt az UNESCO a Nevelés Egyetemesek Évének nyilvánította s nemzetközi összefogást hirdetett a nevelés kérdéseinek megoldására. Cél-szerűnek tartjuk, hogy ebből az alkalomból az „itt és most” jegyében mi is szétnézzünk házunk táján, alaposabban foglalkozzunk oktatásügyünkkel s azon belül is az anyanyelvi oktatás kérdéseivel.

Az a mozgósító és újító szellem, amely a Román Kommunista Párt fáradhatatlan ösztönzésére egész közéletünket áthatja, az utóbbi években mind észrevehetőbben kifejezésre jut az oktatás területén is. A párt 1967 decemberében megtartott országos konferenciáján, mely általában szorgalmazta a társadalmi élet szervezési és vezetési módszerei tökéletesítését, felhívta a figyelmet arra is, mennyire megnövekedett az iskolák szerepe és felelőssége az új nemzedék arculatának kialakításában. „Tekintettel arra — hangoztatta itt Nicolae Ceaușescu elvtárs —, hogy jelenleg az ország egész ifjúságát felöleli az állami oktatás, az ifjú nemzedék nevelésében a döntő szerep az iskolára hárul, amelynek minden lehetősége megvan arra, hogy a szocialista társadalmi rendszer követelményeinek megfelelően sokrétűen képezze az ifjúságot, alakítsa politikai, erkölcsi és szellemi arculatát.” Ismeretes, hogy a konferencia határozatainak szellemében az RKP Központi Bizottsága alapos és hosszas előkészítés után irányelveket dolgozott ki az ország oktatási rendszerének további fejlesztésére.

Az irányelvek körvonalazzák oktatási rendszerünk feladatait, s hangsúlyozzák, hogy az iskola fontos szerepét tölt be a társadalmi-történelmi tapasztalatok továbbításában, a nép ismeretkörének kiszélesítésében, szellemi életének gazdagításában. Ez alkalommal új megfogalmazást nyernek a nevelőmunka alakzatait és módszereit illető szempontok és az oktatás különböző fokozatainak alakzatai és mechanizmusa. Így az 1948-as első tanügyi reform eredményeit továbbfejlesztve, de nagyobb figyelmet fordítva a menet közben adódó és növekvő igényekre, kialakul az az iskolapolitika és -rendszer, amelyet rövid tapasztalatai alapján is joggal sorolhatunk szocialista építésünk jelentősebb sikerei közé.

Iskolarendszerünk, művelődési politikánkkal való szoros kapcsolata révén is, meglehetősen ismert, és felesleges minden oldalát, még ha alapvető is, bemutatni. Semmi esetre sem hagyhatók azonban figyelmen kívül azok az elemek, amelyek az utóbbi években az oktatás megjavításával, a társadalom új, növekvő igényeivel kapcsolatban jelentkeznek. Ilyen új elem elsősorban a tízosztályos iskola, amelyre az áttérés az elmúlt iskolaévtől kezdve minden megyében folyamatban van. „Ha elektronikus gépeket óhajtunk — mondotta Nicolae Ceaușescu elvtárs az RKP Központi Bizottságának 1968. áprilisi plenáris ülésén —, ha kibernetizálni akarjuk a gazdaságot, automatizálni és kemizálni a termelési folyamatokat, ezt közép- és felsőfokú képzettségű káderek nélkül nem tehetjük meg. Ha nem képezzük ki és nem alakí-

tunk ki ilyen kádereket, továbbra sem leszünk megfelelő színvonalon e tevékenységi területek fejlesztésében. Véleményem szerint a tízéves oktatásra való áttérés objektív, lényeges szükségesség a román társadalom jövőbeli haladása és fejlődése szempontjából.“

Hasonlóan jelentős, fordulatszámra menő az az elhatározás is, hogy az általános kötelező oktatás után az állam nagyobb súlyt helyezzen a szaklíceumokra és általában a szakmára való nevelésre. Az Oktatásügyi Minisztérium elsőrendű feladatának tekinti a szakmai oktatás hálózatának sürgős kiszélesítését és az ifjak fokozottabb átirányítását az általános elméleti líceumokból a szakmai líceumokba, szakiskolákba, technikumokba. Ez az irányzat olyannyira létszükséglet nemcsak általános nemzetgazdasági szempontból, hanem a gyermekek jól felfogott egyéni érdekében is, hogy nem igényel különösebb indokolást. A fontos, amire állandóan figyelniünk kell, az, hogy a szakmaiságot szolgáló hivatott iskolák képesek legyenek meg is felelni ennek a hivatásnak, és szakmaiságuk kellő súllyal domborodjék ki mind tanulóink skatundásában, mind pedig a tantestületben és oktatási módszereinkben. A szakmai líceumok fontosságát külön is aláhúzta az RKP főttkára, amikor megjegyezte: „Előirányoztuk — és a valóságban már gyakorlatba is ültettük — a középfokú vagy líceumi oktatás változatossá tételét műszaki líceumok létesítése révén, s ezek — abból ítélve, ahogyan az ifjúság és a szülők fogadták — jó fejlődési perspektívával rendelkeznek országunkban. Ezek a líceumok jobban vannak szakosítva és profilírozva bizonyos ágakra, s olyan ifjakat adnak számunkra, akiknek ismeretei közelebb állnak majd a különböző tevékenységi területek követelményeihez, megkönnyítik az ifjúság szakképesítési folyamatát és belépését a termelésbe. Elsősorban azokra a fiatalokra gondolok, akik nem kerülhetnek be a felsőoktatásba.“

Az egyetemi és általában a főiskolai oktatásban kiemelkedő momentum volt az intézetek jellegének, acélének felülvizsgálata, hogy az megfelelően gazdasági, társadalmi, kulturális életünk struktúrájának, fejlődési irányainak. A cél az, ahogyan az említett központi bizottsági plenáris ülés határozatában megfogalmazták, hogy minden végzett szakember konkrét társadalmi elfoglaltsághoz juthasson, és ugyanakkor lehetősége legyen ahhoz is, hogy kellőképpen igazodjék a gyorsan fejlődő és differenciálódó társadalom igényeihez. „Széles profil“, magas szakmai kultúra, alapos gyakorlati ismeret, megnövekedett szakosodási és továbbképzési lehetőség — mind-mind a felsőfokú oktatás átvizsgált és kimerített rendszerének új céljai. Az egyetemi oktatás átrendezésének és tökéletesítésének új építő elemei: a tanidő differenciáltabb megállapítása, a tankönyv- és jegyzetkiadás átszervezése, a kötelező gyakorlat hibáinak kiküszöbölése. Általában az egész tanügyre kedvezően hatott az 1968-ban — sokoldalú megvitatás után — kidolgozott statútum és az oktatásügyi törvény, amely rendet teremtett a bonyolult személyzeti ügyekben és az iskolahálózat szervezeti kérdéseiben, amellet, hogy az RKP megállapította irányelveknek megfelelően elvi tisztázódáshoz vezetett.

Az oktatás általános rendezése során sokszor foglalkoztak a nemzetiségek iskolai ügyével. Az általános rendelkezések nyilván átfogták azt a tevékenységet is, amely a magyar, német, szerb, ukrán tanulók soraiiban folyik. A nemzetiségi oktatás azonban részben nyelvisége, részben a sajátos nemzetiségi viszonylatok révén felvet olyan kérdéseket is, amelyeknek mind elvi, mind gyakorlati megoldása más síkon történik. A nemzetiségi oktatás szocialista szellemű megoldásának immár évtizedes hagyományai vannak országunkban, s kezdetei összefüggnek a nemzeti elnyomás és a különböző nacionalista diszkriminációs törekvések elleni harccal. Hazánk dolgozó népe ma is elismeréssel emlékezik azokra a politikai és jogi aktusokra — mint például az 1945. február 7-i nemzetiségi statútumra, az 1948. évi tanügyi reformra,

a különböző tanügyi rendeletekre —, amelyek a nemzetiségi oktatás kérdését Romániában először közelítették meg demokratikus szellemben, s amelyek biztosították hazánk magyar lakossága számára az anyanyelvi oktatást állami iskolákban.

A nemzetiségi iskolapolitika elveit Romániában a többi szocialista államhoz hasonlóan a kommunista párt marxista—leninista állásfoglalása és az alkotmány határozta meg, amely mint alaptörvény kötelező az államgépezet minden láncszemére, s egyben az összes állampolgárokra is. Egyes pártdokumentumok általánosan érintik a nemzetiségi kérdést, és elvi összefüggéseik révén hatnak a művelődéspolitikára, mások viszont közvetlenül is kifejezésre juttatják az RKP álláspontját a művelődés és az oktatás nemzetiségi vonatkozásaiban. A megkülönböztetésnek természetesen csak az irányelvek értelmezésének könnyebbége szempontjából van gyakorlati jelentősége, mert a párthatározatok mint a kommunizmus ideológiai és politikai céljainak eszközei kiegészítik egymást.

A nemzeti egyenlőség elemi feltétele a lakoságnak az a joga, hogy anyanyelvén művelődjék, s ezt kiegészíti az a gyakorlatilag is hasznos lehetőség, hogy a román nyelv elsajátítása révén szélesebb utat vághat magának a tudomány és a kultúra berkeibe.

„Ismeretes — mondotta Nicolae Ceaușescu elvtárs a kommunista és munkáspártok 1969-ben tartott moszkvai tanácskozásán —, hogy a nacionalizmus megmutatkozik más nemzetek vagy nemzetiségek jogainak el nem ismerésében, a törvényes érdekeiket eltíró és egyenlőtlenségre épülő bánásmódban, más népek üldöztetésében és elnyomatásában... Éppen ezért a kommunistáknak kötelességük a leghatározottabban küzdeni a nacionalizmus és a rasszizmus, a sovinizmus és a hegemonizmus bármilyen megnyilvánulása ellen, a polgari ideológia eme sajátosságai ellen, amelyek kibékíthetetlen módon szembenállnak a marxizmus—leninizmussal.“

Ilyen értelemben tekinti társadalmunk egyik nagy vívmányának a nemzeti kérdés marxista—leninista megoldását és az állampolgárok jogegyenlőségének érvényesülését az RKP X. kongresszusának határozata, mely szerint „a pártszerveknek és pártszervezeteknek kötelességük a jövőben is biztosítani a Román Kommunista Párt marxi—lenini nemzeti politikájának töretlen alkalmazását, következetesen munkálkodni a tömegek nevelésén a román nép és az együttélő nemzetiségek testvériségének szellemében, minél szorosabb összefogásukért a szocialista Románia nagy családjában“. Ámbár megállapításszerűen hangzik, az Alkotmányra hivatkozva és az állami gyakorlatból emelve ki tényeket, mégsem veszít irányelv-jellegéből a Központi Bizottság 1968. április 22—25-i plenárisának határozata, mely szerint „az Alkotmány előírásainak megfelelően, a nemzetiségek számára az oktatás minden fokon saját nyelvükön is történik. Csupán az alap- és középfokú oktatás terén jelenleg közel 2000 iskolai egységben tanítanak az együttélő nemzetiségek nyelvén. A tanügyi szabályzatban előírt felvételi vizsgákon a jelentkezőknek jogukban áll anyanyelvükön vizsgálni azokból a tantárgyakból, amelyeket ezen a nyelven tanultak“.

Az előző alkotmányok nemes hagyományait folytatva, Alkotmányunk következetesen ragaszkodik azokhoz a pártdokumentumokhoz, amelyek meghatározzák a nemzeti egyenjogúság művelődési és oktatási vonatkozásait, és félreérthetetlenül elismerik a nemzetiségek jogait ahhoz, hogy anyanyelvükön művelődjének. Sokszor idéztük és emlegetjük, hogy az Alkotmány II. Címében, amely az állampolgárok alapvető jogait és kötelezettségeit sorolja fel, közvetlenül a tanuláshoz való jog deklarálása után alapvető állampolgári jognak nyilvánítja, hogy „Románia Szocialista Köztársaságban az együttélő nemzetiségnek biztosítva van az anyanyelv szabad használata, továbbá könyvek, újságok, folyóiratok, színházak és a minden fokú oktatás a

saját nyelvükön" (22. szakasz). Az 1968. május 13-án elfogadott oktatásügyi törvény — tekintettel az együttélő nemzetiségekre — megállapítja: „Az Alkotmány előírásainak megfelelően az együttélő nemzetiségek számára minden fokú oktatás saját nyelven folyik. Az Oktatásügyi Minisztérium biztosítja az együttélő nemzetiségek nyelvén történő tanuláshoz szükséges személyzet képzését.”

Az anyanyelven történő oktatás biztosítása mellett oktatási törvényünk számol természetesen azzal a ténnyel is, hogy a tanulók egy része román tannyelvű iskolában folytatja tanulmányait. Ilyen tanintézetek az ipari szakiskolák, a szaklíceumok, technikumok, az egyetemek és a főiskolák. Meg kell azonban említenünk, hogy Marosvásárhelyen működik magyar nyelven egy színművészeti főiskola, a Babeş—Bolyai Tudományegyetemen, a marosvásárhelyi Pedagógiai Főiskolán s Orvostudományi és Gyógyyszerészeti Intézetben, a kolozsvári Képzőművészeti Főiskolán és Zene-művészeti Főiskolán pedig bizonyos tárgyakból magyar nyelven is tartanak előadásokat.

Az általános iskolák, valamint a magyar tannyelvű középiskolák végzettjei román tannyelvű iskolákba pályázva nyilván nehézségekkel küzdenek, különösen olyan hatalmas verseny keretében, amely az utóbbi évek felvételi vizsgáit — főiskolákon és szakiskolákban — jellemzi. Ezen a helyzeten kíván segíteni a már idézett irányelv. A jelenleg érvényben levő tanügyi törvény átveszi a Központi Bizottság irányelvét, és a 9. szakasz IV. bekezdésében maga is előírja az anyanyelv használatát a felvételi vizsgákon.

Ambár a rendelkezés törvény-jellege érvényessé teszi külön intézkedés nélkül is, mégis az érdekeltek kívánságára a minisztérium évenként külön körlevelekben figyelmezteti a tanügyi hatóságokat. Ilyen intézkedés volt miniszteri szinten az 1969. július 3-án kelt 371. számú rendelet, amely az anyanyelven való vizsgázás jogának elvi megisméltése mellett körvonalazza a törvény gyakorlati alkalmazásához szükséges szervezeti feltételeket is. A miniszter rendelete ugyanarról az oldalról közelíti meg a kérdést, mint az érdekelt tanulók, a maga részéről is hangsúlyozva, hogy a felvételi bizottságokban foglaljanak helyet olyanok is, akik ismerik a nemzetiségek nyelvét, és a tanfelügyelőségek lelkiismeretesen ellenőrzik a vizsgáztatás menetét. A rendelet szankciót is helyez kilátásba azok ellen, akik nem tartják tiszteletben a nemzetiségek törvényes jogait: „A tanfelügyelőségek, a minisztérium igazgatóságai és ügyosztályai, valamint más központi szervek, amelyek alárendeltségében az iskolák működnek, intézkednek, hogy alkalmazzák a jelen rendelet előírásait és szankcionálják azokat a személyeket, akik vétkesek megszegésükben.”

A nemzetiségi oktatás alakulásának új momentumai a minisztériumon belül létesült külön nemzetiségi igazgatóság. Az igazgatóságot a minisztérium átszervezése alkalmával, az állami vezetés továbbfejlesztése jegyében létesítették. Megerősödött a minisztériumban a kollektív vezetés, számos kérdés átment az egyes tanügyi egységek hatáskörébe, és szakemberek kooptálása révén fokozott mértékben érvényesülnek a szocialista építés mindennapi gyakorlatának szempontjai. A minisztérium belső működési szabálya értelmében az együttélő nemzetiségek anyanyelvű oktatásával foglalkozó Igazgatóság megfelelő hatáskörrel rendelkezik ahhoz, hogy megoldjon minden kérdést, amely az anyanyelvi oktatással kapcsolatos, az iskoláskor előtti neveléssel, valamint az alapfokú és a középfokú oktatással foglalkozó vezérigazgatóságok szintjén. Az eddigi gyakorlat hovatovább mind nyilvánvalóbbá teszi ennek az igazgatóságnak a hasznosságát más oktatási ágazatok, így a főiskolák problémáinak tanulmányozásában és megoldásában.

A nemzetiségi igazgatóság alapvető kezdeti feladata volt a nemzetiségi oktatás tényleges helyzetének felmérése, mind eredményeit illetően, mind a hibák

kiküszöbölése szempontjából. A problémák konkrét, realista tanulmányozása egybevetve a nemzetiségi politika és oktatás általános irányelveivel, egyike hazánk legjelentősebb demokratikus vívmányainak. Ez az egyetlen munkamódszer, amely biztosítja az elvek és tények összhangját.

Az igazgatóság közreműködésével történt felmérés szerint 1969—1970-ben 225 618 tanuló járt magyar nyelvű tanintézetbe: 35 177 óvodába, 168 218 általános iskolába, 21 568 elméleti középiskolába, 665 a tanítóképzőbe. A német lakosság esetében a számok így oszlanak meg: 11 718 gyermek óvodába, 44 432 általános iskolába, 3605 középiskolába és 405 tanítóképzőbe. Jelentős számban látogatják az anyanyelvű iskolákat a szerb, ukrán és szlovák gyermekek is. Az általános iskolák elvégzése után a magyar nemzetiségű diákoknak mintegy 21—22 százaléka folytatja tanulmányait magyar, és 7—8 százaléka román tannyelvű líceumban. Hasonló az arány a német abszolvenseket illetően. Hazánk rohamos ipari fejlődése és az elhelyezkedési tapasztalat, de nem utolsósorban a városba való áramlás következtében az utóbbi években a magyar lakosság soraiban is megnövekedett az érdeklődés a szakiskolák és szaklíceumok iránt. Statisztikánk az 1969—1970-es tanévben 1425 magyar nemzetiségű és 515 német tanulót tartott nyilván szaklíceumban, s 6308 magyar nemzetiségű és 1300 német gyermeket az ipari szakmai iskolákban. A szakoktatás fejlesztése általános nemzetgazdasági érdek, és mindinkább iskolapolitikánk előterébe kerül. Az elméleti középiskolai oktatás megfelelő arányú csökkentése nyomán érthető a felelős magyar tanügyi szakemberek és szülők ama törekvése, hogy a lehetőségekhez képest a reáliák irányában tájékozódják a magyar tan nyelvű oktatás is.

Mindez természetesen csak kerete lehet a nemzetiségek nyelvén folyó oktatásnak, de még ilyen vonatkozásban sem teljes. A magyar tannyelvű iskola feltételezi a megfelelő tanárképzést is, amit jelenleg részben a kolozsvári tudományegyetem s a marosvásárhelyi pedagógiai főiskola lát el. Iskolahálózatunk fejlesztési programja valószínűleg kiterjed majd a felsőfokú képzés problémáira is, és a gyakorlatban reálisan jelentkező szükséglet arányában megállapítja a különböző szakokra való előkészítés méreteit és módját.

A hálózati és káderkérdések eddig olyan mértékben vették igénybe érdeklődésünket, hogy a felmerült igényekhez képest kevesebb figyelmet fordítottunk az oktatás tartalmi szempontjaira, a tankönyvek helyzetére, és ami állandó, elsődrendű kérdés: a szocialista nevelés erkölcsi, közügyi szempontjaira. Megnyugtató, hogy a hiányosságokra több oldalról is felfigyeltek, s csak bizalommal nyilatkozhatunk arról a szakszerű, alapos és körültekintő igyekezetről, amellyel ma a minisztérium vezetősége az oktatás és nevelés különböző oldalait tanulmányozza. A magyar tantestület és sajtó hathatósan hozzájárulhat ehhez az építő és a nemzetiségi oktatás szempontjából is sorsdöntő munkához, egyrészt az adott helyzet reális ismertetésével, másrészt megfelelő javaslatok előterjesztésével.

Az utóbbi években sok oldalról szorgalmazták a román nyelv oktatásának javítását a magyar tannyelvű iskolákban. A kérdés jelentőségére jellemző, hogy fő szószólói a nemzetiségi iskolák tanárai és tanulói, akik a közvetlen gyakorlatból ismerik a román nyelv oktatásában mutatkozó hiányokat. Általános észrevétel, hogy a nemzetiségi iskolákban fokozott figyelemmel kezelik a kérdést, és normális körülmények között az eredmény megfelel a tantárgy tanítására fordított óraszámnak is. Ha ennek ellenére a tanulók helyenként mégis éretlenséget árulnak el az ellenőrző próbákon, az főleg arra a módszerre vezethető vissza, amely nem számol kellőképpen azzal, hogy a román nyelv oktatásának a nemzetiségek körében sajátos feltételei vannak. Mindnyájan, akik anyanyelvünkön tanultunk és az

e nyelven elsajátított kultúrával párhuzamosan jutottunk el a kultúra román és más nyelveken kínálkozó távlataihoz is, személyes tapasztalatból ismerjük azokat a nehézségeket, amelyeket a nyelv mint csupán tantárgy és a nyelv mint mindennapi családi vagy éppen egész társadalmi érintkezési eszköz ellentmondása jelent. A magyar szülők és gyermekek olyan román nyelvoktatást igényelnek az iskolától, amely az elvont iskolai szövegeken túl a mindennapi társadalmi kapcsolatokra nevel, amely elősegíti, hogy a nemzetiségekhez tartozó ifjak minél emberibb közvetlenséggel találják meg helyüket a hazai közösségekben. A tanuló ismerje természetesen a grammatikát és az irodalom kiemelkedő momentumait az iskolai fokozatnak megfelelően, de ne akadjon fenn az intellektuális szintjének megfelelő társalgásban, otthonosan viselkedjék a baráti érintkezésben, és tudja magát megértetni a pékkel, a cipésszel, a zöldséggel és a fűszerüzlet kiszolgálójával is. A román nyelvoktatás ilyen jellegű továbbfejlesztésének nincs sem elvi, sem gyakorlati ellenzője, és csupán a szakemberek további erőfeszítésén és a szaktanárok rugalmasságán múlik, hogy a felismerést megfelelő gyakorlati lépések is kövessék.

Nemrégiben tanácskozást tartottak a Magyar Nemzetiségű Dolgozók Tanácsainak büroái; napirenden szerepelt többek között az oktatás nemzetiségi problémáinak számbavétele is. Megszületett az az elhatározás, hogy az Oktatásügyi Minisztériummal és a Minisztertanács mellett működő tanügyi bizottsággal karöltve számba vegyék az oktatásban jelentkező teendőket, és ésszerű javaslatokat dolgozzanak ki megoldásukra. Időszerű, hasznos kezdeményezésről van szó, amely kiegészítheti az említett kérdésekre itt vázlatosan megfogalmazott feleleteket, és ugyanakkor új megvilágításba helyezheti a további fejlődés egyik-másik szakaszát.

A nemzetiségek iskolaügye azonban sohasem szakítható ki az egészből, nem szigetelhető el az ország tanügyétől, nem fogható fel önmagában. Fejlődése egy és azonos a frissülésnek ama állandó menetével, mely az államvezetés mindenkori legelső gondjai közé tartozik. A további fejlődésről szólva: igazán gyökeres újítások előtt áll teljes oktatásügyünk. Ezekre utal Nicolae Ceauşescu elvtárs a Köztársaság Palotájának termében, amikor megnyitotta az idej új tanévet s a tanításnak az étellel való szorosabb kapcsolatát a termelési gyakorlathoz való fokozott idomulásban konkretizálta, kijelentvén: „...rá kell térnünk a radikálisabb intézkedésekre, hogy az egész hazai oktatás — természetesen a felsőoktatás is — szorosabban kapcsolódjék a gyakorlathoz. Országunk minden fiataljának tudnia kell, mi a gyár, mi a mezőgazdasági termelőszövetkezet vagy az állami farm, minden fiatal tudjon dolgozni bármely tevékenységi területen. Csakis így lehet jó építője a szocializmusnak és a kommunizmusnak.“

Ez az útmutatás nem tagolódik semmiféle szempontból. Ez az útmutatás általános, minden iskolára kiterjedő fejlődést, előnyös változást, a mindennapok feladataira való különb rátermettséget helyez kilátásba, s mindnyájunkon múlik, hogy megvalósításának részeseivé váljunk.

DEMETER JÁNOS